

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії та історії держави і права факультету № 1**

**РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни «Історія держави і права»
обов'язкових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
262 Правоохоронна діяльність (поліцейські)**

Кам'янець-Подільський 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 1
Протокол від 16.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 (протокол від 15.08.2023 № 9)

Розробники:

1. Завідувач кафедри теорії та історії держави і права факультету №1 ХНУВС, кандидат історичних наук, доцент Логвиненко І.А.
2. Професорка кафедри теорії та історії держави і права факультету №1 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Загуменна Ю.О.
3. Доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету №1 ХНУВС, кандидат історичних наук, доцент Іванов С.Ю.

Рецензенти:

1. Професор кафедри міжнародного та європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор Гавриленко О.А.
2. Завідувач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Холод Ю. А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 3 Загальна кількість годин – 90 Кількість тем - 9	_26 Цивільна безпека; (шифр галузі) (назва галузі знань) <u>262 Правоохоронна діяльність</u> (код та назва спеціальності) перший (бакалаврський) (рівень вищої освіти)	<u>Денна форма:</u> Навчальний курс - 1 Семестр - 2 Види контролю: залік. <u>Заочна форма:</u> Навчальний курс - 1 Семестр – 1, 2 Види контролю: залік, екзамен.
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання		заочна форма навчання
Лекції – 14 години; Семінарські заняття – 30 години; Самостійна робота – 46 годин. Індивідуальні завдання: Навчальним планом не передбачено		Лекції – 10 годин; Семінарські заняття – 20 годин; Самостійна робота – 60 годин. Індивідуальні завдання: Навчальним планом не передбачено

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія держави і права» є ознайомлення здобувачів вищої освіти на прикладі зарубіжних країн та України з історією виникнення і розвитку головних інститутів держави і права, формування розуміння закономірностей та напрямів їхнього розвитку. Здобувачі вищої освіти мають навчитися самостійно аналізувати як окремі нормативні акти, так і більш загальні державно-правові явища. Такі знання і навички сприятимуть кращому розумінню державно-правових реалій сучасності, сутності, негативних та позитивних сторін чинного права, а також допоможуть прогнозувати їхню подальшу еволюцію.

Також вивчення дисципліни «Історія держави і права» має сприяти становленню сучасного всебічно розвиненого висококваліфікованого фахівця для підрозділів Національної поліції України, здатного на фахово, на належному рівні аналізувати сучасні державно-правові процеси; формуванню правових знань у здобувачів вищої освіти та уміння аналізувати нормативно-правові акти та інші документи; вироблення навичок самостійного аналізу

державно-правових явищ, умінь застосовувати отримані знання при оцінці конкретного державно-правового явища.

Завданням вивчення дисципліни «Історія держави і права» є формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх працівників поліції знань, вмінь та навичок, які відповідають професійно-кваліфікаційним характеристикам основних посад працівників Національної поліції та завданням, які ставляться перед поліцією на конкретному етапі розвитку українського суспільства.

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

1) на поняттєвому рівні: основи історико-правових та теоретико-правових положень, що стосуються виникнення, становлення, розвитку та функціонування держави і права; основи колишніх та сучасних юридичних понять і категорій.

2) на фундаментальному рівні: процеси виникнення та розвитку держави і права зарубіжних країн та України, їх типи та форми, особливості, притаманні державному ладу та соціальному устрою, правовим системам, головні джерела права на різних етапах історичного розвитку, еволюцію правового статусу населення;

3) на практично-творчому рівні: правові основи тлумачення норм права; форми і методи поширення історико-правових знань серед населення; форми та порядок надання правової допомоги громадянам.

вміти:

1) на репродуктивному рівні: відтворювати основні поняття та категорії дисципліни, наводити основні факти, що характеризують державно-правове життя суспільства на різних етапах його розвитку;

2) на алгоритмічному рівні: довільно використовувати засвоєні знання для правильного формулювання складних юридичних понять і категорій з подальшим їх використанням при вивченні галузевих дисциплін; вірно тлумачити норми права; безпомилково застосовувати правові приписи при виконанні своїх службових повноважень;

3) на евристичному рівні: на основі засвоєння історичних знань про державно-правові явища вміти з наукових позицій давати їм правильну оцінку, розкривати їх дійсну сутність; знаходити шляхи розв'язання задач, що виникають у працівника поліції під час поширення правових знань серед населення, формування у громадян поваги до права і закону.

4) на творчому рівні: переосмислювати наявні знання стосовно нових фактів; адаптувати раніше отримані знання, вміння та навички до змінних умов та нестандартних ситуацій; самостійно вести експериментальну, науково-дослідницьку діяльність.

Програмні компетентності:

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність		
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 1.	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
	ЗК 2.	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
	ЗК 5.	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями
	ЗК 10.	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України.
	ЗК 11.	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК 1.	Усвідомлення функцій держави, форм реалізації цих функцій, правових основ правоохоронної діяльності; дотримання основних принципів реалізації правоохоронної функції держави.
	СК 3.	Здатність професійно оперувати категоріально понятійним апаратом права і правоохоронної діяльності.
	СК 4.	Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань та навичок у професійній діяльності
	СК 5.	Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати правову інформацію з різних джерел
Результати навчання	РН 1.	Розуміти історичний, економічний,

(РН)		технологічний і культурний контексти розвитку правоохоронної діяльності.
	РН 11.	Знати і розуміти сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема № 1. Історія держави і права як наука та навчальна дисципліна, державність і право країн Стародавнього Світу.

Предмет курсу і завдання. Методологія викладу і вивчення. Місце історії держави і права в системі юридичних дисциплін.

Джерела історії держави і права. Сутність і походження держави і права. Типи державно-правового розвитку. Періодизація курсу історії держави і права.

Виникнення державності в країнах Стародавнього Сходу. Загальне і особливе в процесі становлення державності в Єгипті, Індії, Месопотамії, Китаї.

Основні риси суспільно-економічного розвитку. Давньосхідна община. Кастовий лад в країнах Стародавнього Сходу: авілум і мушкенум Стародавнього Вавилону, система варн Стародавньої Індії.

Державний лад. Форми правління в державах Стародавнього Сходу. Поняття східної деспотії, її основні риси і особливості: сакралізація влади правителя, особливості системи управління, збереження общинного самоврядування. Республіки Стародавньої Індії. Особливості державного розвитку Стародавнього Китаю. Імперії Цинь і Хань Військова організація в державах Східних деспотій. Судовий устрій.

Виникнення права в країнах Стародавнього Сходу. Джерела права. Характеристика найважливіших пам'яток давньосхідного права: Закони Хаммурапі, дхармашастри (Закони Ману). Зв'язок права з релігією. Вплив конфуціанства та легізму на державний розвиток Стародавнього Китаю. Злочини та покарання у державах Стародавнього Сходу.

Періодизація історії античної цивілізації. Розуміння полісу як міста-держави. Історія афінського полісу. Державний лад стародавніх Афін: архонти, ареопаг, еклесія, буле. Населення давніх Афін: громадяни, раби, державні раби. Судовий устрій.

Військово-аристократичний характер політичної організації Спарти. Центральні органи влади й управління: архагети, герусія, народні збори. Ефорат. Пережитки родового устрою в державному механізмі Спарти. Криза політичної системи Спарти.

Право Афін. Законодавча діяльність Драконта, Солона, Клісфена і Перікла. Звичаєве право і закон. Сократ, Платон і Аристотель про збіг справедливого і законного. Власність за афінським правом. Злочини і

покарання. Основні риси права Спарти. Закони Лікурга.

Історія Риму. Від *civitas* до *Rex Romana*. Рим у період республіки. Боротьба патриціїв та плебеїв. Реформи Сервія Туллія. Види народних зборів. Сенат. Магістратури. Місце диктатора в державному механізмі. Перехід у Римі від республіки до імперії. Гай Юлій Цезар. Октавіан Август. Державний лад Риму в період принципату і домініату. Військова організація. Судовий устрій. Служба поліції в Римі. Поділ держави на Західну Римську імперію і Східну. Падіння Західної Римської імперії.

Основні риси римського права. Джерела римського права. Закони XII таблиць. Едикти магістратів. Конституції імператорів. Праці римських юристів. Кодифікація римського права. *Corpus juris civilis*. Право квіритське (цивільне), преторське і «право народів». Публічне право і право приватне. Право приватної власності. Злочини і покарання. Судовий процес. Історичне значення римського права та його рецепція.

Тема 2. Середньовічні держава і право країн Європи та Азії.

Загальна характеристика виникнення і розвитку феодальної держави і права. Роль релігії у феодальному суспільстві. Феодальна держава в країнах Європи та Азії. Основні етапи історії держави і права Середніх віків.

Феодальна держава і право в країнах Європи.

Розклад первісного ладу і формування феодальних відносин у племен Європи. Створення держави у франків та англо-саксів. Ранньофеодальна монархія. Династії Меровінгів та Каролінгів. Верденський договір 843 р. і виникнення феодальної держави у Франції та Німеччині. Формування і розвиток феодальних суспільно - економічних відносин. Сутність сюзеренітету-васалітету. Феодальна ієрархія. Феодальна роздробленість в Європі, причини, передумови. Еволюція державного ладу.

Східна Римська імперія (Візантія). Епоха Юстиніана. Характерні ознаки розвитку держави при Комнінах та Палеологах. Організація державної влади та соціальний устрій. Причини кризи імперії.

Станово-представницька монархія. Зміни в суспільному ладі країн Європи у XIII-XV ст. Формування основних станів: духовенства, дворянства і городян. Державний лад. Християнська доктрина «двох мечів». Вчення Хоми Аквінського про політичні форми правління. Посилення центральної влади. Подолання феодальної роздробленості. Станово-представницькі установи в Англії, Франції, Німеччині.

Велика Хартія вільностей 1215 р. в Англії. Зміни в центральному і місцевому управлінні. Зародження англійського парламентаризму. Особливості розвитку феодальної Німеччини. Золота Булла 1356 р.

Абсолютна монархія. Причини та передумови виникнення абсолютизму. Розклад старих феодальних станів і зародження буржуазії. Класичний абсолютизм у Франції. Незавершений характер абсолютизму в Англії. Королівська влада. Таємна рада і Зоряна палата. Збереження парламенту і місцевого самоврядування. Князівський абсолютизм у Німеччині. Піднесення курфюрстів. Збереження роздробленості Німеччини.

Феодалне право. Ранньофеодальні збірники законів – «варварські правди» (Салічна, Бургундська). «Саксонське зерцало». Магдебурзьке право. «Загальне право» феодальної Англії та його особливості. Розвиток королівського законодавства. Статути і ордонанси. Канонічне право. Джерела візантійського права: кодифікація Юстиніана, Еклога.

Основні риси права феодальної земельної власності: аллод, феодал, феод і бенефіцій. Злочини і покарання. «Криваве законодавство» в Англії. Судовий процес.

Особливості розвитку феодальної держави і права в країнах Азії.

Виникнення феодального суспільства і держави в Індії, Китаї та Японії. Особливості розвитку суспільного ладу. Основні риси державного ладу феодального Китаю. Династії Тан, Мін, Цин. Делійський султанат і імперія Великого Могола в Індії. Влада і сьогунат феодальної Японії. Військова організація. Основні риси права.

Арабський халіфат. Виникнення халіфату. Суспільна структура. Організація державної влади при Омейядах і Аббасидах. Іслам: сунізм і шиїзм про державу і право. Основні риси мусульманського права.

Тема 3. Історія держави і права зарубіжних країн Нового часу.

Причини і передумови буржуазних революцій. Буржуазна революція XVII ст. в Англії. Концепція Т. Гоббса про абсолютність державної влади. Довгий парламент. Політичні течії в революції: пресвітеріани, індепенденти (Д.Мільтон, О.Сідней) і левелери (Д.Лільборн). Конституційна монархія (1640-1649 рр.) Індепендентська республіка (1649-1653 рр.), Протекторат Кромвеля (1653-1658 рр.). «Знаряддя управління» (1653 р.). Система органів влади й управління протекторату. Військова диктатура Кромвеля. Реставрація Стюартів. Державний лад та законодавство епохи реставрації: Habeas Corpus act 1678 р. «Славна революція» та її вплив на інститути держави у Англії. Біль про права 1689 р. Акт про влаштування 1701 р.

Революція 1775 – 1787 рр. у Північній Америці. Початок війни англійських колоній за незалежність та її сутність. Державно-правові погляди Т. Джефферсона. Декларація незалежності 1776 р. Статті Конфедерації і вічного союзу 1781 р. Завершальний етап революції (1783-1787 рр.). Розробка і прийняття Конституції США 1787 р. Біль про права 1791 р.

Розширення території США наприкінці XVIII - першій половині XIX ст. Державний лад. Протистояння між «Північчю» та «Півднем». «Місурійський компроміс» 1820 р. Оформлення двопартійної політичної системи. Громадянська війна 1861-1865 рр. Найважливіші законодавчі акти уряду А.Лінкольна: Гомстед-акт 1862 р. і Прокламація про звільнення рабів 1863 р. Суспільно-економічні і політичні наслідки Громадянської війни. Зростання централізації. «Реконструкція Півдня». XIII-XV поправки до Конституції США. Судова організація. Поліція.

Велика французька революція 1789 – 1799 рр. Державно-правові ідеї Вольтера та Ж.-Ж. Руссо. Ш. Монтеск'є про розподіл влади. Політичні партії в революції: конституціоналісти, жирондисти, якобінці. Установчі збори. Період

керівництва конституціоналістів (1789-1792 рр.). Декларація прав людини і громадянина 1789 р. і Конституція 1791 р. Жірондистська республіка (1792-1793 рр.). Період яacobінського правління (1793-1794 рр.). Яacobінська диктатура. Декларація прав і громадянина та Конституція 1793 р. Встановлення яacobінської диктатури. Переворот 9 термідора. «Змова рівних» Г. Бабефа. Конституція 1795 р. Уряд директорії. Переворот 18 брюмера. Консулат і Перша імперія.

Реставрація Бурбонів. Хартія 1814 року. Революція 1830 р. Хартія 1830 р. Організація каральних органів. Революція 1848 р. Друга республіка. Державний переворот 2 грудня 1851 р. Луї Бонапарта. Конституція 1852 р. Бонапартизм. Друга імперія у Франції. Армія і поліція в системі бонапартизму. Події 18 березня 1871 р. в Парижі. Паризька комуна. Виникнення Третьої республіки у Франції. Конституційні закони 1875 р. Особливості французького парламентаризму.

Буржуазна революція 1848-1849 у Німеччині. Причини і передумови революції. Революційні виступи в окремих німецьких державах. Франкфуртська конституція 1849 р.

Соціально-політичні наслідки поразки буржуазної революції 1848-1849 рр. у Німеччині. Об'єднання Німеччини Пруською монархією. Створення Германської імперії. Імперська конституція 1871 р. Зміни в політичному режимі Германської імперії наприкінці XIX ст. «Виняткові» закони проти соціалістів 1878 р. «Культуркампф».

Боротьба за об'єднання Італії. Плебісцити Італійського королівства. Карбонарії. Дж. Гарібальді. Дж. Мадзіні. К. Кавур. Компроміс з папством. Завершення об'єднання.

Особливості еволюції держави і суспільно-політичного ладу в Японії. Реставрація Мейдзі (1868 р.) – початок антифеодальних перетворень. Буржуазні реформи 1870-80-х рр. Боротьба за демократизацію політичного ладу. Конституція 1889 р. Імператор, парламент, Таємна Рада. Поєднання військово-феодальних та імперіалістичних рис Японської держави. Створення буржуазної судової системи.

Велика селянська війна 1850 – 1864 рр. у Китаї. Рух за введення Конституційного правління наприкінці XIX ст. «100 днів» реформ. Революція 1911-1913 рр.

Національно-визвольні революції в Латинській Америці. Визвольна війна 1816-1826 рр. в Латинській Америці та утворення незалежних держав. Перші конституції латиноамериканських країн (Аргентина, Мексика, Бразилія, Венесуела). Розвиток латиноамериканських держав у XIX ст. Утворення політичних партій. Каудилізм і військові перевороти. Конституційна стабільність.

Становлення буржуазного права

Буржуазні революції XVII-XIX ст. і формування буржуазних правових систем. Наступність у праві. Основні правові сім'ї: англосаксонська, континентальна. Закріплення принципів буржуазного цивільного права у Декларації прав людини і громадянина 1789 р. Цивільний кодекс Наполеона

1804 р. Кримінальний кодекс Наполеона 1810 р. Еволюція буржуазного права наприкінці XIX ст.

Тема 4. Держава і право зарубіжних країн Новітнього часу.

Особливості розвитку тоталітарних і авторитарних держав та їхнього права у XX ст.

Виникнення фашистського руху в Італії. Похід фашистів на Рим у 1922 році. Фашистська концепція «надкласової» влади. Механізм фашистської диктатури. Створення системи корпорацій. Дуче і Велика фашистська рада. Одержавлення фашистської партії. Виняткові закони 1926-1927 рр. про захист держави. Ідея створення корпоративної держави та її реалізація. Хартія праці 1927 р. Каральні органи фашистської диктатури. Політична поліція.

Програмні документи націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини. Реакційна сутність нацистської політико-правової теорії. Прихід нацистів до влади у січні 1933 року. Ліквідація республіканських державно-правових установ. Механізм нацистської диктатури. Репресивні органи нацистської диктатури.

Громадянська війна у Іспанії та встановлення диктатури Ф. Франко. Особливості та трансформація франкістського режиму (1939 – 1975 рр.)

Еволюція демократичних держав та їхнього права у XX ст.

Основні напрями політико-правової ідеології XX ст. Еволюція вчень про демократію. Теорія керованої й урізаної демократії. Ідея держави всесвітнього благоденства, політичного плюралізму і плюралістичної державності.

Британська конституційна монархія. Соціально-економічний розвиток Великої Британії в XX ст. Двопартійна політична система. Зміни в галузі державної влади. Корона. Закон про парламент 1949 р. Виборчі закони. Лейбористські кабінети. Консервативні кабінети. Британська колоніальна імперія після першої світової війни. Вестмінстерський статут 1931 р. Співдружність націй. Падіння ролі парламенту та посилення кабінету міністрів у Великій Британії у II пол. XX ст. Особливості державно-правового розвитку Великої Британії у перші десятиліття XXI ст.

Президентська республіка в США. Принципи федералізму і розподіл влади в державному управлінні. Двопартійна система США. Державне регулювання ринкових відносин. «Новий курс» президента Рузвельта. Структура федерального апарату. Зміни у виборчому праві. XX, XXIV та XXVI поправки до Конституції США. Закон про виборчі права 1965 р. Теорія конвергенції. Бюрократизація державного апарату. Рада Національної безпеки, Пентагон і ЦРУ. Еволюція політичного режиму в США на поч. XXI ст.

Франція. Третя республіка після Першої світової війни. Багатопартійна система і виборчі блоки. Франція у Другій світовій війні. Уряд Віші. Рух опору й утворення Тимчасового уряду. Боротьба за нову Конституцію після звільнення Франції. Конституція 1946 р. Четверта республіка. Державний лад. Перегляд Конституції 1946 р. Конституція 1958 р., її особливості. Державний лад П'ятої республіки. Президент та його роль в політичній системі Франції. Криза «червоного травня» 1968 р. Завершення ери голлізму. Розвиток

політичної системи Франції на межі XX – XXI ст.

Революція 1918 р. в Німеччині. Веймарська республіка. Конституція 1919 р. Система органів влади й управління в період Веймарської республіки.

Поразка нацистської Німеччини у Другій світовій війні. Потсдамські угоди про Німеччину. Окупаційний режим союзників. Політика розколу Німеччини: Бізонія та Тризонія. Утворення ФРН. Основні риси Боннської конституції 1949 р. Утворення єдиної Німецької держави у жовтні 1990 р. Державний устрій Німеччини на сучасному етапі.

Організація поліцейського апарату. Федеральна структура поліцейських органів США. Функції ФБР. Британська поліція та її підрозділи. Закон про поліцію 1964 р. Кримінальна поліція Франції. Поліцейські органи у ФРН.

Основні зміни в праві демократичних держав. Розвиток ідеї правової держави. Правова спадкоємність. Видозмінювання деяких класичних правових принципів. Активізація кодифікаційної діяльності у Франції та США. Практика консолідованих законів у Великій Британії.

Соціальне законодавство. Робочий час. Трудовий договір. Право на страйк. Соціальне страхування. Становище професійних спілок. Закон Вагнера 1935 р. і закон Тафта-Хартлі 1947 р. в США. Закон «Про відносини у промисловості» 1971 р. Гендерна рівність і розширення прав та можливостей жінок. Зміни в кримінальному праві. Поняття небезпечного чи передделіктного стану. Кримінальне законодавство про політичні злочини.

Євроінтеграції та її нормативно-правове забезпечення. Римські угоди 1957 р. Єдиний європейський акт 1986 р. Маастріхтський договір 1992 р. Утворення ЄС. Шенгенська угода. Європейський суд з прав людини. Провал ідеї створення єдиної європейської конституції. BREXIT та його політико-правові наслідки.

Зміни у системі міжнародної безпеки на тлі агресії РФ проти України. Міжнародні санкції як елемент стримування агресора. Питання розширення ЄС та НАТО у контексті російсько-української війни.

Тема № 5. Держава і право України у стародавній час та період середньовіччя.

Додержавні форми цивілізації на території сучасної України: розпад первіснообщинного ладу (причини, етапи).

Скіфські ранньодержавні утворення: Велика (VII-III ст. до н.е.) та Мала (Кримська) Скіфія (III ст. до н. е. - III ст. н.е.); джерела права (звичаєве право, правова думка). Основні риси права (державного, цивільного, кримінального, процесуального). Початкові форми рецепції права.

Формування та розвиток античних міст-держав у Північному Причорномор'ї кін. VII ст. до н.е. – перш. пол. VI ст. н.е. (загальна характеристика): поліси (Херсонес, Ольвія, Тіра, Пантікапей); Боспорське царство; міжнародно-правові стосунки; джерела права (звичаєве право, нормативні акти).

Основні риси державного права античних держав Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.): правовий

статус населення (політи, неповноправне населення, раби); форми держав (устрій, правління, режим); органи державної влади та управління; судоустрій.

Монархія і республіка – форми правління рабовласницьких держав на території України. Реалізація принципів демократії у державно-правовому та суспільному житті античних полісів.

Утворення Київської держави: причини, передумови (друга пол. IX ст.). Правовий статус населення (феодала, вільне, напівзалежне та залежне населення). Форми державного устрою та правління (ранньофеодальна імперія; палацово-доменіальна система управління; самоврядування); судоустрій.

Джерела права Київської держави: звичаєве право; нормативні акти (закони, збірки законів «Руська Правда»); нормативні договори; канонічне право; формування правової системи. Державно-правова думка: Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Митрополит Іларіон.

Джерела та основні риси державного права Русі у період роздробленості: причини роздробленості, її юридичне закріплення; правовий стан населення. Форма державного устрою та правління, її особливості у Галицько-Волинському князівстві. Судоустрій. Взаємовідносини руських князівств та Золотої Орди. Вплив монгольського (золотоординського) права. Яса.

Правове становище українських земель під владою Польщі, Литви Речі Посполитої: ліквідація залежності від Золотої Орди; входження українських земель до складу іноземних держав та його правове закріплення; Кревська унія 1385 р., Городельська унія 1413, Люблінська унія 1569 р.

Джерела права українських земель (серед. XIV – серед. XVII ст.): звичаєве право; нормативні акти; збірки законів (Литовські статuti; джерела магдебурзького права); джерела канонічного права; правова думка в українських землях (С.Оріховський, З.Копистенський, М.Смотрицький, І.Вишенський, Й.Борецький, П.Могила, Й.Верещинський).

Державне право на українських землях у складі Польщі, Литви, Речі Посполитої (XIV – сер. XVII ст.): правовий стан населення (феодала, феодально залежне населення, козацтво, міські стани, духовенство); адміністративно-територіальний устрій; органи державної влади; міське самоврядування; судоустрій.

Тема № 6. Історія держави і право України Нового часу.

Державне право України періоду формування національної козацької держави середини XVII ст.: правовий стан населення (селянство, міщанство, козацтво, шляхта); виборче право; державний устрій, форма правління, полково-сотенна система (визначення, структура, функції); режим; самоврядування (міст, Січі); судоустрій.

Міжнародно-правовий статус України у середині XVII ст.: правовідносини з Річчю Посполитою, Туреччиною, Молдовою, Валахією; правове оформлення протекторату Московської держави (Березневі статті, жалувані грамоти 1654 р.), історико-правові погляди на зміст та значення Переяславсько-Московського договору 1654 р.

Джерела права України періоду визвольних змагань середини XVII ст.:

звичаєве право, основні риси звичаєвого козацького права, міжнародні угоди, нормативні акти (універсали), «старі» збірки законів, канонічне право, правова думка (Б. Хмельницький, А.Кисіль).

Державно-правовий статус України-Гетьманщини у складі Російської держави: правовий статус населення; форми державного устрою та правління; судоустрій; Слобідська Україна; Запорізька Січ.

Ліквідація української державності у складі Російської імперії основні етапи: I Малоросійська колегія, Правління гетьманського уряду, II Малоросійська колегія, ліквідація магдебурзького права; колонізація українських земель Російською імперією.

Державно-правовий статус українських земель у складі Оттоманської імперії (Кримського ханства): правовий статус населення; форми державного устрою та правління; судоустрій.

Основні джерела права України в другій половині XVII – третій чверті XVIII ст.: джерела права України-Гетьманщини у складі Російської імперії (звичаєве право, договірні статті, універсали, російське законодавство, «старі» збірки права, кодифікаційні акти, «Права за якими судиться малоросійський народ»), правова думка, діяльність першого екзильного уряду України-Гетьманщини; джерела права в українських землях у складі Оттоманської імперії; правова думка (державно-правові погляди І.Мазепи, П.Орлика («Конституція» 1710 р.), Ф.Прокоповича, К.Розумовського, Я.Козельського, М.Драгоманова).

Державно-правовий статус українських земель у складі Речі Посполитої та Австрії (Австрійської імперії): правовий статус населення; форми державного устрою та правління; судоустрій.

Основні джерела права в українських землях наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.: джерела права в українських землях у складі Російської імперії; джерела права в українських землях у складі Речі Посполитої; джерела права в українських землях в складі Австрійської імперії; правова думка («Руська Правда» П.Пестеля; «Катехізіс» І.Котляревського, В.Тарновського, В.Лукашевича; «Історія Русів»; Кирило-Мефодіївське товариство та його програмні документи (В.Білозерський, М.Гулак, Г.Андрузький, М.Костомаров, Т.Шевченко, П.Куліш).

Систематизація права України XVIII - першої половини XIX ст.: інкорпорації, кодифікації (державні, приватні) права українських земель у складі Російської імперії («Собрание малороссийских прав», «Свод местных законов западных губерний», кодифікація Сперанського); кодифікація права в українських землях у складі Австрійської імперії (Терезіана).

Буржуазні політико-правові реформи на західноукраїнських землях. Основні зміни в праві (друга пол. XIX – поч. XX ст.): революція 1848 – 49 р.; основні джерела права; австрійські конституції 1848, 1849 та 1867 рр.; зміни в галузях права.

Джерела права в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX ст.: звичаєве право; джерела загальноросійського права (царські маніфести, укази, закони, Звід законів Російської імперії, коментовані збірки

нормативних актів). Державне право українських губерній у складі Російської імперії (друга пол. XIX ст.): правовий стан населення; органи державної влади, самоврядування; судустрой; військо.

Передумови, мета та основні напрямки державних реформ другої половини XIX ст. Причини та підготовка селянської реформи 1861 р. Юридичні акти селянської реформи. «Маніфест» від 19 лютого 1861 р. «Загальне положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності».

Земська реформа 1864 року. Міська реформа 1870 року. Судова реформа 1864 року. Нова система судових органів – мирові судді, з'їзди мирових суддів, окружні суди, судові палати, Сенат. Демократизація судустрою і судочинства, запровадження суду присяжних, перебудова прокуратури, створення адвокатури, новий статус слідчих. Військова, фінансова, поліційна, шкільна, університетська реформи. Антиукраїнське законодавство: Валувський циркуляр 1863 року і Емський указ 1876 року. Контрреформи Олександра III та їх держано-політичні наслідки.

Основні напрямки розвитку державно-правової системи Російської імперії, особливості її функціонування в українських губерніях на поч. XX ст.: революція 1905-1907 років, Маніфест 17 жовтня 1905 р., Основні державні закони Російської імперії 1906 р.; правовий стан населення; виборче право; центральні та місцеві органи влади; органи самоврядування, запровадження земств на Правобережній Україні.

Основні напрямки розвитку державно-правової системи Австро-Угорської імперії, особливості її функціонування в західноукраїнських землях на поч. XX ст.: соціально-економічні перетворення; реформа виборчого законодавства – зміни в управлінні Галицьким сеймом; розвиток джерел права; правова думка (програми політичних партій).

Основні зміни в праві українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій в умовах I Світової війни: мілітаризація державного апарату в українських землях у складі Російської імперії, Особливі наради, Союз міст, Земський союз, «Земгор», воєнно-промислові комітети; Головна Українська Рада; особливості окупаційної політики; цивільне, адміністративне, фінансове, трудове, кримінальне та кримінально-процесуальне право Росії та Австро-Угорщини воєнної доби.

Тема № 7. Держава і право України Новітнього часу.

Політико-правові зміни в Україні в умовах лютневої революції в Росії (лютий – листопад 1917 р.): падіння самодержавства; створення Тимчасового уряду; органи влади і управління в Україні; Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів; виникнення Центральної Ради, її політико-правові акти I та II Універсали; правові відносини Центральної Ради та Тимчасового уряду; Генеральний Секретаріат УЦР та його правовий статус.

Проголошення та державно-правова розбудова Української Народної Республіки (листопад 1917 – квітень 1918): III та IV Універсали, формування органів державної влади УНР; охоронні формування УНР доби Центральної Ради (цивільна та військова міліція; Вільне козацтво: «Статут Вільного

козацтва», керівні органи, структура, компетенція); джерела права, правова думка, основні риси конституційного, цивільного, земельного, кримінального, процесуального права.

Проголошення та розбудова держави і права Української Держави (29 квітня – 14 грудня 1918 р.): джерела права, правова думка, основні риси державного, цивільного, земельного, кримінального, процесуального права; Державна варта (структура, компетенція; «Статут Української Державної варти»); армійські охоронні сотні, місцева міліція.

Проголошення та розбудова держави і права Радянської України (грудень 1917- квітень 1918 р.): основні риси державного права (I та II з'їзди Рад радянської України; будівництво радянських органів влади і управління; збройні сили; суд; надзвичайні органи влади і управління); джерела та основні риси цивільного, земельного, кримінального, процесуального права.

Відновлення та державно – правова розбудова УНР періоду Директорії (листопад 1918 – листопад 1920 р.): джерела права, основні риси конституційного, цивільного, земельного, кримінального, процесуального права. Уряд УНР в екзилі та його політико-правові рішення.

Проголошення та розбудова держави і права Західноукраїнської Народної Республіки: джерела права, основні риси конституційного (Українська Національна Рада, Державний Секретаріат ЗУНР, Відділ УНРади), цивільного, земельного, кримінального, процесуального права. Правоохоронні органи ЗУНР: органи прокуратури; народна міліція та державна жандармерія ЗУНР.

Державно-правова модель Української Соціалістичної Радянської Республіки: воєнний комунізм; джерела права, революційна законність та особливості праворозуміння; основні риси конституційного, цивільного, земельного, кримінального, процесуального права.

Нормативно-правове закріплення входження Радянської України до складу Радянського Союзу: правове закріплення військово-політичного союзу УСРР з РРФСР та іншими радянськими республіками (договори 1 червня 1919 р., 28 грудня 1920 р.); Декларація та Договір про утворення СРСР 1922 р.; Конституція СРСР 1924 р.; правове становище України у складі СРСР.

Джерела права УРСР періоду нової економічної політики: зміни у радянській правовій доктрині; курс на революційну законність; перша кодифікація права УСРР, її причини, етапи, механізм; правові ідеї, покладені у підґрунтя кодифікації.

Правоохоронні органи України у період непу: положення про НКВС УСРР 1922 р.; організація, основні напрямки діяльності міліції України; «Правила проходження служби у робітничо-селянській міліції» 1923 р.; скасування республіканського НКВС; підпорядкування міліції органам ОДПУ; створення, структура та основні напрямки діяльності НКВС СРСР; прокуратура.

Джерела права УСРР у період завершення формування адміністративно-командної системи, тоталітарного режиму (30-ті рр. XX ст.): Конституції СРСР 1936 р. і УРСР 1937 р., закони, постанови з'їздів рад, Верховної Ради СРСР і УРСР, постанови ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР, постанови ЦК КП(б)У і РНК,

підзаконні акти.

Конституційне право УСРР (30-ті рр. XX ст.): зміни в правовому стані селянства, робітників, інтелігенції; новий клас – номенклатура; державний устрій та форма державного правління; органи влади і управління за Конституцією УРСР 1937 р.; суд; правове закріплення командно-адміністративної системи управління, її основні риси; посилення ролі та одержавлення партійних органів.

Основні риси кримінального та кримінально-процесуального права УСРР (30-ті рр. XX ст.): посилення каральної спрямованості; поширення незаконних репресій; позасудові репресії; найвідоміші політичні процеси в Україні кінця 20-х – 30-х рр. XX ст. (Шахтинська справа, справа Промпартії, СВУ, Українського національного центру та ін.).

Устрій та діяльність каральних органів УРСР у 1921-1939 рр.: органи державної безпеки, міліція, прокуратура, податкові органи, адвокатура, нотаріат УРСР в 1921-1939 рр.: нормативно-правове забезпечення; особливості діяльності; посилення репресивних рис у діяльності каральних органів в 30-х рр. XX ст.: діяльність позасудових репресивних органів; постанова «Про особливу нараду при НКВС СРСР»; утворення нових підрозділів НКВС в 30-ті рр.: органів по боротьбі з розкраданням соціалістичної власності, державтоінспекції, залізничної міліції.

Зміни у праві УРСР (1939-1941 рр.). Правові підстави приєднання західноукраїнських земель до УРСР.: законодавче оформлення приєднання західноукраїнських земель; правові характеристики їхньої радянзації.

Зміни у праві УРСР в умовах воєнного стану (1941-1946 рр.): джерела права; конституційне (створення надзвичайних органів державної влади та управління, утворення наркоматів закордонних справ та оборони УРСР (1944 р.); зміни в конституційних органах влади і управління; збройні сили; суд; військові трибунали). Органи державної безпеки СРСР та УРСР в період другої світової війни (структура, нормативно-правове забезпечення, особливості діяльності).

Окупаційний режим, організаційні та політико-правові засади рухів опору в Україні під час другої світової війни: міжнародні норми, окупаційні режими, радянський рух опору, національний рух опору. Спроба відновлення незалежної Української Держави. Проголошення «Акту відновлення державності» 30 червня 1941 року. Утворення Українського Державного Правління і Української Національної Ради. Організація і діяльність ОУН. Створення та діяльність Української повстанської армії (УПА) в 1942 – 1945 рр. Спроби відродити національну державу у Києві.

Основні риси права УРСР у повоєнні роки: джерела права, скасування воєнного стану основні риси конституційного права (правовий стан окремих категорій населення; посилення тиску на інтелігенцію; продовження незаконних репресій; зміни в органах державної влади і управління; відновлення системи конституційних органів влади та управління; збройні сили; суд; правоохоронні органи; зміцнення тоталітарного режиму; діяльність органів радянської влади в західних областях України, боротьба з національним

підпіллям); основні риси цивільного, трудового, кримінального, процесуального права УРСР у повоєнні роки.

Джерела права УРСР середини 50-х – середини 80-х років ХХ ст.: лібералізація суспільного життя та її вплив на гуманізацію права; Конституція УРСР 1978 року, її зміст; друга кодифікація права УРСР (причини, механізм, етапи, завдання); партійно-політичні акти.

Основні риси конституційного права УРСР середини 50-х – середини 80-х років: правовий статус громадян; курс на демократизацію та відновлення прав людини; «шестидесятники»; поширення руху за права людини і громадянина (дисиденти); законодавче підґрунтя приєднання Криму до УРСР; правове становище України у складі СРСР; форма державного правління; часткова демократизація організації та діяльності органів влади і управління; реорганізація репресивних органів сталінського тоталітарного режиму; перебудова судової системи; посилення прокурорського нагляду; суперечливість, непослідовність процесу десталінізації.

Нормативно-правове закріплення процесу курсу на «перебудову» в СРСР та УРСР (сер. 80-х – 1991 рр.): джерела права (зміни і доповнення до Конституції СРСР 1977 та УРСР 1978 рр.; Закон «Про мови в УРСР»; Декларація про державний суверенітет УРСР від 16 липня 1990 року); розвиток правової думки в умовах багатопартійності; реформування цивільного та господарського законодавства.

Демократичні зміни у праві УРСР (сер. 80-х – 1991 рр.): конституційне право (розширення прав і свобод громадян; реформи державного апарату; визнання і реалізація принципу розподілу влади; проголошення державного суверенітету УРСР); господарське право (нормативна регламентація пошуку нових шляхів та методів господарювання, правове регулювання здійснення реформ в економіці).

Становлення та розбудова незалежної України, конституційно-правове та міжнародно-правове забезпечення цього процесу (1991-2023 рр.): правове оформлення розпаду СРСР; проголошення реформи державного апарату; прийняття Конституції України 1996 р.; державна символіка; державна мова; джерела національного права незалежної України; становлення поліджерельності права (Конституція України, конституційні закони, рішення Конституційного Суду, постанови і роз'яснення Верховного Суду, акти місцевого самоврядування тощо).

Вибори президента та політична криза 2004 р. в Україні. Політична криза 2013 – 2014 рр. «Євромайдан». Анексія Криму. Антитерористична операція. Операція об'єднаних сил. Президентські та позачергові парламентські вибори 2019 року.

Європейський вибір України та демократизація інституцій державної влади. Формування української моделі гендерної рівності: історична ретроспектива. Політична та економічна частини Угоди про асоціацію з ЄС. Конституційне закріплення євроінтеграційного курсу України. Процес імплементації правових норм ЄС до національного законодавства.

Реформування судової системи. Закон України «Про судоустрій України»

(07.02.2002 р.). Конституційний Суд. Верховний Суд України (1991-2017 рр.). Верховний Суд (з 2017 р.). Вищий антикорупційний суд України (2018 р.). Правоохоронні органи суверенної України. Служба безпеки України (1992 р.). Генеральна прокуратура України (1991 р.). Прокуратура. Спеціалізована антикорупційна прокуратура (2015 р.). Міліція. Національна поліція України (з 2015 року). Національне антикорупційне бюро України (2015 р.), обов'язки, права, підслідність. Національна гвардія України (1991-2000, з 2014 р.). Розбудова Збройних Сил України. Закони України «Про Збройні Сили України» (1991 р.), «Про державний кордон України» і «Про прикордонні війська України» (1991 р.). Реформування української армії.

Основні напрямки розвитку національної правової системи України (1991-2023 рр.): цивільне, земельне, кримінальне, процесуальне право; генеза нових галузей права (муніципальне, аграрне, космічне право), правова думка.

Причини та передумови російсько-української війни. Зміни у праві України в умовах воєнного стану. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану. Діяльність правоохоронних органів в умовах воєнного стану.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські	Практичні	Лабораторні	Самостійна робота	
Семестр № 2							
Частина 1							
Тема № 1. Історія держави і права як наука та навчальна дисципліна, державність і право країн Стародавнього Світу.	12	2	4			6	
Тема № 2. Середньовічні держава і право країн Європи та Азії	10	2	2			6	
Тема № 3. Історія держави і права зарубіжних країн Нового часу	11	2	4			5	

Тема № 4. Держава і право зарубіжних країн Новітнього часу	13	2	6			5	
Частина 2							
Тема № 5. Держава і право України у стародавній час та період середньовіччя	13	2	4			7	
Тема № 6. Історія держави і права України Нового часу	15	2	2			11	
Тема № 7. Історія держави і права України Новітнього часу	16	2	8			6	
Всього за весь термін навчання:	90	14	30			46	залік

**4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські	Практичні	Лабораторні	Самостійна робота	
Семестр № 1							
Тема № 1. Історія держави і права як наука та навчальна дисципліна, державність і право країн Стародавнього Світу	12	2	2			8	
Тема № 2. Середньовічні держава і право країн Європи та Азії	10		2			8	
Тема № 3. Історія держави і права зарубіжних країн Нового часу	11	2	2			7	
Тема № 4. Держава і право зарубіжних країн Новітнього часу	12		4			8	
Всього за семестр № 1	45	4	10			31	залік
Семестр № 2							
Тема № 5. Держава і право України у стародавній час та період середньовіччя	16	2	4			10	

Тема № 6. Історія держави і права України Нового часу	10		2			8	
Тема № 7. Історія держави і права України Новітнього часу	19	4	4			11	
Всього за семестр № 2	45	6	10			29	
Всього за весь термін навчання:	90	10	20			60	екза мен

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література:
Тема № 1. Історія держави і права як наука та навчальна дисципліна, державність і право країн Стародавнього Світу		
1. Предмет курсу і завдання. Методологія викладу і вивчення. Місце історії держави і права в системі юридичних дисциплін. 2. Огляд літератури. Основні теоретичні напрямки історико-правової науки. 3. Сутність і походження держави і права. Типи державно-правового розвитку. 4. Періодизація курсу історії держави і права. 5. Загальне і особливе в процесі становлення державності в Єгипті, Індії, Месопотамії, Китаї. 6. Давньосхідне рабство та його особливості. 7. Поняття східної деспотії, її основні риси і особливості: обожнювання правителя, двірцева система управління, три головні відомства управління, централізація в управлінні, збереження общинного самоврядування. 8. Населення давніх Афін: громадяни, раби, державні раби 9. Служба поліції в Римі 10. Праці римських юристів. Кодифікація римського права. <i>Corpus juris civilis</i> . 11. Історичне значення римського права та його рецепція. Веб-квестове завдання https://pravoancientworld.blogspot.com/		Основна: 1-14 Додаткова: 2, 8, 11, 15, 19, 22, 23, 25.
Тема №2. Середньовічні держава і право країн Європи та Азії		
1. Розклад первісного ладу і формування феодальних відносин у племен Європи. 2. Сутність сюзеренітету-васалітету. Феодальна		Основна: 1-14 Додаткова:

	<p>ієрархія.</p> <p>3. Феодальна роздробленість в Європі, причини, передумови.</p> <p>4. Християнська доктрина «двох мечів».</p> <p>5. Вчення Хоми Аквінського про політичні форми правління.</p> <p>6. Особливості розвитку феодальної Німеччини. Золота Булла 1356 р.</p> <p>7. «Криваве законодавство» в Англії.</p> <p>8. Делійський султанат і імперія Великих Моголів в Індії</p> <p>9. Влада і сьогунат феодальної Японії</p>	1, 10, 12, 17, 19, 24.
	Тема № 3. Історія держави і права зарубіжних країн Нового часу.	
	<p>1. Концепція Т. Гоббса про абсолютність державної влади. Політичні течії в англійській революції: пресвітеріани, індепенденти (Д.Мільтон, О Сідней) і левелери (Д. Лільборн).</p> <p>2. Оформлення двопартійної політичної системи у США</p> <p>3. Поєднання військово-феодальних та імперіалістичних рис Японської держави</p> <p>4. Рух за введення Конституційного правління у Китаї наприкінці XIX ст.</p> <p>5. Розвиток латиноамериканських держав у XIX ст.</p> <p>6. Буржуазні революції XVII-XIX ст. і формування буржуазних правових систем.</p> <p>7. Буржуазні революції XVII-XIX ст. і формування буржуазних правових систем.</p> <p>8. Аграрне і робітниче законодавство якобінців</p> <p>9. Основні принципи організації влади Паризької Комуні. Суд та прокуратура. Право Паризької Комуні.</p>	<p>Основна: 1-14</p> <p>Додаткова: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 16, 20, 24, 25.</p>
	Тема № 4. Держава і право зарубіжних країн Новітнього часу.	
	<p>1. Фашистська концепція «надкласової» влади.</p> <p>2. Програмні документи націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини.</p> <p>3. Основні напрями політико-правової ідеології XX ст.</p> <p>4. Еволюція вчень про демократію. Теорія керованої й урізаної демократії.</p> <p>5. Ідея держави всесвітнього благоденства, політичного плюралізму і плюралістичної</p>	<p>Основна: 1-14</p> <p>Додаткова: 2, 3, 4, 9, 11, 14, 18, 21.</p>

	<p>державності</p> <p>6. Соціально-економічний розвиток Великої Британії в ХХ ст.</p> <p>7. Британська колоніальна імперія після Першої світової війни.</p> <p>8. Зміни у виборчому праві США. ХХ, ХХІV та ХХVІ поправки до Конституції США.</p> <p>9. Франція у Другій світовій війні. Уряд Віші. Рух опору й утворення Тимчасового уряду.</p> <p>10. Гендерна рівність і розширення прав жіноцтва</p> <p>11. Питання розширення ЄС та НАТО у контексті російсько-української війни.</p>	
	Тема № 5. Держава і право України у стародавній час та період середньовіччя.	
	<p>1. З'ясувати, особливості формування та розвитку античних державно-правових утворень у Північному Причорномор'ї.</p> <p>2. Підготувати конспект питання «Основні риси процесуального права в античних державах Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.): форми та суб'єкти процесу; стадії процесу, види доказів».</p> <p>3. Визначати відмінності у скіфський та сарматській державних моделях.</p> <p>4. Виділяти та характеризувати основні етапи становлення давньоруської держави.</p> <p>5. Знати основні риси процесуального права Київської Русі: історичну форму процесу, стадії процесу, суб'єкти процесу, види доказів.</p> <p>6. Характеризувати джерела права Київської Русі.</p> <p>7. Вміти характеризувати джерела права українських земель (серед. XIV - серед. XVII ст.): звичаєве право; нормативні акти; збірки законів (Литовські статuti; джерела магдебурзького права).</p>	<p>Основна: 7-9.</p> <p>Додаткова: 2,3,5,14,17,18,19,20, 23, 27, 28, 29, 35.</p>
	Тема № 6. Історія держави і право України Нового часу.	
	<p>1. Проаналізувати міжнародно-правовий статус України у середині XVII ст.: правовідносини з Річчю Посполитою, Туреччиною, Молдовою, Валахією; правове оформлення протекторату Московської держави (Березневі статті,</p>	<p>Основна: 7-9.</p> <p>Додаткова: 2,3,4,5,8,14, 15,17,18,19,</p>

	<p>жалувані грамоти 1654 р.), історико-правові погляди на зміст та значення Переяславсько-Московського договору 1654 р.</p> <p>2. Підготуватись до обговорення питання «Державне право України періоду формування національної козацької середини XVII ст.».</p> <p>3. На яких правових основах здійснювалися реформи 1860-х – 70-х рр.</p> <p>4. Вміти проводити компоративний аналіз правового становища українських земель у складі Австрійської та Російської імперій.</p>	20,22,33,34,35.
	Тема № 7. Держава і право України Новітнього часу.	
	<p>1.З'ясувати особливості адміністративного, фінансового, кримінального права УСРР (сер. 50-х – сер. 80-х рр.) .</p> <p>2. Охарактеризуйте основні напрямки розвитку національної правової системи України (1991-2023 рр.): цивільне, земельне, кримінальне, процесуальне право; генеза нових галузей права (муніципальне, аграрне, космічне право).</p> <p>3. Назвіть причини та передумови російсько-української війни. Які зміни відбулися у праві України в умовах воєнного стану?</p> <p>4. Назвіть характерні риси становлення реформування національної правоохоронної та правозахисної системи України (1991-2023 рр.). Охарактеризуйте особливості діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану.</p> <p>5. Підготувати доповідь на тему: «Конституційний процес в Україні».</p> <p>6. Веб-квестове завдання: https://ukrainerevolution1917-1921.blogspot.com/</p>	<p>Основна: 1-9.</p> <p>Додаткова: 1-7, 9-14, 16-21, 24-26, 30-32, 35.</p>

5. Індивідуальні навчально-дослідні завдання

5.1.1. Теми рефератів

Навчальним планом не передбачено

5.1.2. Теми наукових робіт

(до частини І - Становлення та розвиток держави і права зарубіжних країн)

1. Злочини та покарання у праві держав Стародавнього Світу: порівняльно-правова характеристика.
2. Артхашастра Каутильї – доктринальне джерело права держави Маур'їв.
3. Джерела та характерні риси права Візантії.
4. Держава і право скандинавських країн доби середньовіччя.
5. Кримінальне право Німеччини за «Кароліною» 1532 р.
6. Державно-правовий розвиток Австрії у добу середньовіччя.
7. Саксонське зерцало – видатна пам'ятка права середньовічної Німеччини.
8. Державно-правовий розвиток середньовічної Італії.
9. Генеза держави і права у країнах Південно-Східної та Східної Європи у добу середньовіччя.
10. Держава і право Туреччини: основні етапи розвитку.
11. Еволюція правового статусу корінних народів США та Канади.
12. Французький цивільний кодекс 1804 р. та його вплив на розвиток цивільного права європейських держав у XIX - XX ст.
13. Державно-правові погляди А. Лінкольна.
14. Становлення правової системи Республіки Білорусь (1991-2020).
15. Становлення та розвиток поліції Німеччини: історико-правове дослідження.

Теми наукових робіт

(до частини II - Становлення та розвиток держави і права України)

1. Форми та стадії юрисдикційного процесу в містах-державах Північного Причорномор'я.
2. Злочини та покарання у північнопричорноморських державах.
3. Еволюція форм держав північнопонтійського регіону.
4. Становлення та розвиток інституту покарання у Руській державі.
5. Охорона громадського порядку та боротьба зі злочинністю у Київській Русі.
6. Особливості судочинства в копних судах у XIV - першій половині XVII ст.
7. Злочини проти держави (За матеріалами III Литовського статуту).
8. Кримінальний процес в Україні у середині XVII – XVIII ст.
9. Особливості процесуального права Великого князівства Литовського на українських землях (друга половина XIV – друга половина XVI століть).
10. Магдебургське право як джерело кодифікації українського права (XVIII - початок XIX ст.).
11. Правовий статус жінки за магдебурзьким правом.
12. Еволюція правового статусу селянства у контексті реалізації реформи 1861 року.
13. Охоронні формування УНР доби Центральної Ради.

14. Гетьманат в Українській державі: сутність та особливості.
15. Акт злуки УНР та ЗУНР: історико-правовий аналіз.
16. Репресивно-каральна система в Україні 30-50-х рр. XX ст.: історико-правовий аналіз.
17. Правовий статус Криму у 20-х рр. XX ст.
18. Становлення та розвиток національної правоохоронної системи незалежної України.
19. Роль Національної поліції у забезпеченні прав людини в Україні.
20. Проблеми гендерної рівності в Україні та можливі шляхи їх вирішення: історико-правовий аспект.

6. Методи навчання

Формування знань, вмінь та навичок забезпечується поєднанням лекційних та практичних занять з виконанням завдань для самостійної підготовки. При цьому на проведення лекцій відводиться 18 годин, на проведення семінарських занять 24 години та на самостійну роботу – 48 годин навчального часу.

Метою лекційного курсу «Історія держави і права» є ознайомлення здобувачів вищої освіти на прикладі зарубіжних країн та України з історією виникнення і розвитку головних інститутів держави і права, формування розуміння закономірностей та напрямів їхнього розвитку. Здобувачі вищої освіти мають навчитися самостійно аналізувати як окремі нормативні акти, так і більш загальні державно-правові явища. Такі знання і навички сприятимуть кращому розумінню державно-правових реалій сучасності, сутності негативних та позитивних сторін чинного права, а також допоможуть прогнозувати їхню подальшу еволюцію.

На семінарських заняттях з дисципліни використовуються методи навчання: коротке пояснення, аналіз, тренування здобувачів вищої освіти для отримання ними навичок у правильному розумінні державно-правових явищ та складних юридичних понять.

Самостійна робота за кожною темою передбачає вивчення, згідно з переліком, навчальної літератури, що додається до навчальної програми дисципліни та матеріалами лекційного фонду.

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль

1. Історія держави і права як наука та навчальна дисципліна.
2. Закони царя Хаммурапі: загальна характеристика.
3. Варно-кастовий лад Стародавньої Індії.
4. Давньокитайська цивілізація: державний лад та правова система.
5. Основні моделі давньогрецької державності: Афіни, Спарта.
6. Римська республіка: особливості державно-правового ладу.

7. Римська імперія. Характеристика форм правління: принципат та домінат.
8. Закони XII таблиць: загальна характеристика.
9. Варварські правди. Загальна характеристика Салічної правди.
10. Велика хартія вольностей: історико-правове значення.
11. Виникнення Арабського халіфату та особливості його державно-правового розвитку.
12. Англійська революція XVII ст.: причини, етапи, наслідки.
13. Законодавство епохи Англійської революції.
14. «Славна революція» 1688 – 1689 рр. та оформлення конституційної монархії у Англії.
15. Велика французька революція XVIII ст.: причини, основні етапи, наслідки.
16. Декларація прав людини та громадянина 1789 р. і Конституція 1791 р. у Франції: історико-правове значення.
17. Цивільний та кримінальний Кодекси Наполеона.
18. Війна за незалежність північноамериканських колоній. Утворення США.
19. Конституція США 1787 року: загальна характеристика, засади державного ладу.
20. Державно-правові наслідки громадянської війни в США 1861 – 1865 років.
21. Встановлення фашистського режиму в Італії.
22. Встановлення націонал-соціалістичної диктатури у Німеччині.
23. Механізм нацистської диктатури у Німеччині.
24. «Новий курс» президента Ф. Рузвельта.
25. Зміни державного ладу США після Другої світової війни.
26. V Республіка у Франції. Конституція 1958 року.
27. Федеративна республіка Німеччини. Боннська конституція 1949 року.
28. Об'єднання Німеччини 1990 року: державно-правові наслідки.
29. Велика Британія як приклад дії сучасного механізму парламентської монархії.
30. Міжнародно-правова основа євроінтеграційних процесів.
31. Скіфські ранньодержавні утворення (виникнення, органи влади та управління, правові звичаї).
32. Формування та розвиток античних державно-правових утворень у Північному Причорномор'ї наприкінці VII ст. до н.е. – у п. пол. VI ст. н.е. (загальна характеристика).
33. Форми державного правління та органи влади й управління античних держав Північного Причорномор'я.
34. Причини та передумови виникнення державності у східних слов'ян.
35. Суспільно-державний лад Київської Русі: органи влади та категорії населення.

36. Джерела права Київської Русі.
37. Руська правда: походження, списки, редакції.
38. Злочини та покарання у праві Київської Русі.
39. Особливості розвитку князівств Русі у період феодальної роздробленості.
40. Галицько-Волинське князівство: особливості державного устрою та суспільного ладу.
41. Особливості входження українських земель до складу Великого князівства Литовського.
42. Джерела та основні риси права в Україні у XIV- до сер. XVII ст.
43. Державні унії Польщі та Литви. Їх наслідки для України.
44. Військово-адміністративна організація Запорізької Січі.
45. Правові звичаї запорізького козацтва. Особливості статусу реєстрових козаків.
46. Гетьманщина, як перша національна незалежна держава на теренах України.
47. Міжнародно-правовий статус України у середині XVII ст.
48. Гетьманські статті – юридичне оформлення правовідносин України з Московією у другій половині XVII ст.
49. Конституція Пилипа Орлика 1710 р.
50. Наступ російського абсолютизму на українську державність, ліквідація автономії у XVIII ст.
51. Джерела і пам'ятки права в Україні у XVIII – на початку XIX ст. Спроби кодифікації.
52. Джерела права в українських губерніях Російської імперії у I пол. XIX ст.
53. Суспільно-політичний лад та право західноукраїнських земель в складі Австрійської імперії (II пол. XVIII – I пол. XIX ст.).
54. Загальна характеристика ліберальних реформ 60-70-х рр. XIX ст. на українських землях у складі Російської імперії.
55. Селянська реформа 1861 р. в Україні.
56. Земська та міська реформи: особливості їх проведення в Україні у II пол. XIX ст.
57. Поліцейська реформа другої половини XIX ст.
58. Судова реформа 1864 р. в Україні.
59. Джерела та пам'ятки права, що діяли в українських землях в складі Російської імперії у II пол. XIX ст.
60. Революційні події 1848 – 1849 рр. в Австрійській імперії, їх вплив на державно-правове життя в Західній Україні.
61. Особливості державно-правового розвитку західноукраїнських земель у складі Австро-Угорської імперії у II пол. XIX – на початку XX ст.
62. Ідея державності у програмах перших українських політичних партій наприкінці XIX – на початку XX ст.
63. Революція 1905 – 1907 рр. та зміни у державному праві Російської імперії.

64. Столипінські реформи. Їх особливості в Україні.
65. Україна у березні – жовтні 1917 року: боротьба за владу.
66. Проголошення незалежності УНР. Брестська угода.
67. Універсали Центральної Ради та їх характеристика.
68. Держава і право України періоду гетьманату П.Скоропадського.
69. УНР за часів Директорії.
70. Західноукраїнська Народна республіка – ЗУНР.
71. Основні причини поразки проукраїнських сил у Національно-демократичній революції 1917 – 1921 рр.
72. Ствердження більшовицької форми державності. Політика «воєнного комунізму» в Україні.
73. НЕП в Україні: причини, сутність, наслідки.
74. Особливості державно-правового ладу УСРР у 1920-х рр.
75. Формування тоталітарного режиму в УСРР 1930-х рр. Ознаки радянського тоталітаризму.
76. Радянське законодавство щодо суцільної колективізації сільського господарства як доказ штучного характеру Голодомору 1932 – 1933 рр.
77. Сталінські репресії і терор: деформація правоохоронної системи у 1930-х рр.
78. Західноукраїнські землі в складі іноземних держав у 20-30-х рр. XX ст. Їх державно-правове життя.
79. Українське питання напередодні та на початку Другої світової війни. Приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР.
80. Спроби відродження української державності та національний рух опору в Україні у 1941 – 1945 рр.
81. Нацистський окупаційний режим в Україні.
82. Доба відлиги. Спроби десталінізації та демократизації радянської влади в Україні.
83. Перебудова та зміни у державно-правовому розвитку УРСР (1985 – 1991 рр.).
84. Україна та розпад СРСР. Біловезькі угоди.
85. Особливості організації системи правоохоронних органів в УРСР (1945 – 1991 рр.).
86. Становлення та розбудова незалежної України у 1991 – 1996 рр.
87. Конституція України 1996 року: загальна характеристика.
88. Європейський вибір України та демократизація інституцій державної влади.
89. Еволюція прав жіноцтва в Україні: від Київської Русі до сучасності.
90. Особливості державно-правового розвитку України на сучасному етапі. Зміни у праві в умовах воєнного стану.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи оцінювання результатів навчання включають в себе

поточний та підсумковий контролі.

Засобами оцінювання результатів навчання можуть бути заліки, екзамени (комплексні екзамени); тести.

Поточний контроль. До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських занять;
- якості виконання самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти (далі – здобувач) знань, умінь та інших компетентностей з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські); самостійна робота (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\begin{array}{l} \text{Загальна} \\ \text{кількість балів} \\ \text{(перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} = \left(\begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{навчальних} \\ \text{занять} \\ \text{за семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{самостійної} \\ \text{роботи за} \\ \text{семестр} \end{array} \right) / 2 * 10$$

Підсумковий контроль. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. ***Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку, екзамену) обов'язкова.*** Якщо здобувач вищої

освіти не з'явився на підсумковий контроль (залік, екзамен), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (екзамен, залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить **50**.

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру, та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені, заліку).

$$\begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{навчальної} \\ \text{дисципліни} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Загальна кількість} \\ \text{балів (перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Кількість балів за} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем} \end{array}$$

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (екзамен, залік) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового екзамену чи заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівники.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з семестровим контролем у формі екзамену чи заліку, то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

$$\begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{навчальної} \\ \text{дисципліни} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Підсумкові} \\ \text{бали за} \\ \text{поточний} \\ \text{семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Підсумкові} \\ \text{бали за} \\ \text{попередній} \\ \text{семестр} \end{array} : 2$$

Вимоги кафедри теорії та історії держави і права щодо діяльності здобувачів вищої освіти наступні:

Робота під час навчальних занять	Самостійна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 4 позитивних оцінок	Підготувати цільовий виступ, підготувати конспект за темою самостійної роботи.	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка	
		Оцінка	Пояснення
97-100	Відмінно («зараховано»)	A	«Відмінно» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою
94-96			
90-93			
85-89	Добре («зараховано»)	B	«Дуже добре» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якість виконання більшості з них оцінена числом балів, близьким до максимальною, робота з двома-трьома незначними помилками
80-84			
75-79			
70-74	Задовільно («зараховано»)	C	«Добре» - теоретичний зміст курсу засвоєний ЦІЛКОМ, практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якість виконання жодного з них не оцінена мінімальним числом балів, деякі вати завдань виконані з помилками, робота з декількома незначними помилками, або з однією-двома значними помилками
65-69			
60-64			
40-59	Незадовільно («не зараховано»)	D	«Задовільно» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не носять істотний характер, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчати навчальних завдань виконана, деякі з виконаних завдань містять помилки, робота з трьома значними помилками
21-40			
		E	«Достатньо» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи несформовані, частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана або якість виконання деяких з них: оцінена числом балів, близьким до мінімального, роботам що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки
		FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний частково, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість передбачених

			програм навчання, навчальних завдань не виконано, або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
1-20		F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно, необхідні практичні навички роботи не сформовані, всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література

СПИСОК І

Основна:

1. Бостан Л., Бостан С. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2018. 730 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/13-Istor_derzh_prava_Bostan.pdf.
2. Грубінко А. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 392 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23271/1/Posibnuk%20Grubinko.pdf>.
3. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. / О. Джужа, Т. Третякова, В. Калиновський та ін. Київ: НАВС, 2012. 376 с. URL: <http://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/idp/NP-IDP-ZK.pdf>.
4. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9481/Bandurka_istoriya_prava_zarubizh%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
5. Крестовська Н., Цвіркун О. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія-практикум. Х.: Одиссей, 2017. 488 с. URL: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016bac/idpz_03.pdf.
6. Маймескулов Л., Тихоненков Д., Россіхін В. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Харків: Право, 2013. 520 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1232560/>.
7. Макарчук В. Загальна історія держави і права зарубіжних країн. К.: Атіка, 2019. 624 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/%D0%86/%D0%86%D1%81%.pdf>.
8. Орленко В. Історія держави і права зарубіжних країн: посібник для підготовки до іспитів. К.: Ін Юре, 2019. 244 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Orlenko_VI/Istoria_derzhavy_i_prava_zarubizhnykh_krain/.

9. Страхов М. Історія держави і права зарубіжних країн. Харків: Право, 2016. 416 с. URL: http://www.many-books.org/auth/4084/book/11729/strahov_mm/storya_derjavi_prava_zarubjnih_kran.
10. Трофанчук Г. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018. 352 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk709942.pdf>.
11. Хома П. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Київ: Каравела, 2015. 480 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk753016.pdf>.
12. Шевченко О. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. К.: Вентурі, 2010. 255 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/606214/>.
13. Шевченко О. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018. 336 с. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/idp/NP-IDP-sxemu.pdf>.
14. Яремчук В. Історія держави і права зарубіжних країн: універсал. довід. Львів: БОНА, 2015. 400 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2421>.

Додаткова

1. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів: Вид-во УКІЦ, 2012. 412 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Adadurov_Vadym/Istoriia_Frantsii_Korolivska_derzha_va_ta_stvorennia_natsii_vid_pochatkiv_do_kintsia_XVIII_stolitτια/.
2. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. К.: Дух і літера, 2015. 584 с. URL: http://apsm.org/wpcontent/uploads/2017/03/larendt_kh_dzherela_totalitarizmu.pdf.
3. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. К.: Україна, 2009. 554 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/596102/>.
4. Бобилєва С. Історія Німеччини з давніх часів і до 1945 р. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2013. 528 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1712650/>.
5. Броскат М. Держава Гітлера: створення і розвиток внутрішньої структури Третього рейху. К.: Наука, 2019. 384 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0012859>.
6. Бураков Ю., Питльована Л. Нариси історії Англії нового часу. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Центр Європи, 2013. 128 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/350495944_Burakov_UV_Pitlovana_LU_Narisi_istorii_Anglii_novogo_casu_Navcalnij_posibnik.
7. Віперман В. Європейський фашизм: порівняльний аналіз (1922 – 1982). Київ: Дух і літера, 2018. 278 с. URL: https://hromadolib.files.wordpress.com/2015/12/wippermann_2008_fascismus.pdf.
8. Дахно І. Право Європейського Союзу: навчальний посібник. Київ: Центр учб. літ., 2018. 415 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/626802/>.
9. Декларація незалежності США (4 липня 1776 р.). URL: <https://lawbook.online/gosudarstva-zarubejnogo-pravo/dokument-deklaratsiya->

nezalejnosti-ssha-lipnya-63722.html.

10. Декларація прав людини і громадянина. URL: <http://wikipedia.org/wiki/>.

11. Іваницька О. Новітня історія країн Європи та Америки (1945 – 2012): навчальний посібник. Вінниця: Вид-во «Фоліант», 2013. 560 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/210003/>.

12. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. – початок ХХІ ст.): навч. посіб. / Б. Тищик та ін. Львів: Світ, 2016. 718 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/course/istoriya-derzhavy-i-prava-zarubizhnyh-krajin>.

13. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до європейського Союзу: монографія / за заг. ред. І. Яковюка. Київ: Ред. журн. «Право України», 2012. 208 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1210>.

14. Історія Сполучених Штатів: Нарис / За ред. Г. Синкотти. Вашингтон: Інформаційне агентство Сполучених Штатів, 2010. 408 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0009627>.

15. Кириченко В. Нова історія країн Азії, Африки, Латинської Америки. К.: Либідь, 2012. 168 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/837166/>.

16. Крижанівський О. Історія Стародавнього Сходу. К.: Либідь, 2016. 592 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-105.html>.

17. Підопригора О., Харитонов Є. Римське право. К.: Юрінком Інтер, 2016. 512 с. URL: <https://yurincom.com/files/content/RimPravo.pdf>.

18. Ригіна О. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки: Новітній час (1914-2008 рр.): Курс лекцій. Дрогобич: Вид-во «Коло», 2011. 325 с. URL: <https://lawcollege.lnu.edu.ua/course/istoriya-derzhavy-i-prava-zarubizhnyh-krajin/>.

19. Ставнюк В. Становлення афінського поліса. К.: Аквілон-Плюс, 2015. 216 с. URL: <http://am.history.univ.kiev.ua/Stavnyuk-V.-V.-Stanovleniye-Afinskogo-polisa.pdf>.

20. Статті конфедерації (1781 р.). URL: http://www.pidruchniki.com/1221060558668/pravo/statti_konfederatsiyi_1781.

21. Талдикін О. Держава і право Стародавнього Сходу. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 136 с. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1335/1/%D0%A%BD.pdf>.

22. Тищик Б. Історія держави і права країн Стародавнього світу. Львів: Світ, 2011. 384 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2389171/>.

23. Тищик Б. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки (XVIII ст. - 1918 р.): тексти лекцій. Л.: ЛНУ, 2008. 157 с. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/281>.

24. Тищик Б. Історія держави і права Франції (1789–1918 рр.): навчальний посібник. Дрогобич: Вид-во «КОЛО», 2018. 139 с.

25. Войціховський А., Бакумов О. Збройна агресія Російської Федерації проти України як загроза системі колективної безпеки. *Право і безпека*. 2023. №1. С. 134 – 145. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:->

qF_dQ9wlAcJ:pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/download/689/535/&cd=8&hl=r
u&ct=clnk&gl=ua.

Інформаційні ресурси в інтернеті

1. Національна юридична бібліотека. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/info_law.html.
2. Українська правнича фундація. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/REF0010079>.
3. Журнал європейського і порівняльного права. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pravo>.
4. Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.org.ua/>.
5. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>.
6. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: www.library.univ.kiev.ua.
7. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». URL: <http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib>.
8. Юридична бібліотека Школи права Йелльського університету. URL: <http://www.law.yale.edu/library/>.
9. Німецькі бібліотеки. URL: <http://www.ddb.de/>.
10. Національна бібліотека Франції. URL: <http://www.bnf.fr/>

СПИСОК II

Основна:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
5. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України у чинній редакції від 31.03.2023 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
6. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
7. Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / [М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко]; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. 890 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/>.

8. Історія держави і права України: підручник / за ред. О. М. Бандурки, Х.: ХНУВС, 2019. 448 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua> .

9. Історія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навчальних закладів / О. М. Бандурка, М. Ю. Бурдін, О.М. Головка та ін.; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Майдан, 2018. 616 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua>.

Додаткова:

1. Бандурка О. М., Греченко В. А. Міліція в Україні в період посилення тоталітарного режиму (1931–1941 рр.): історико-правове дослідження: [монографія]. Харків : Золота миля; Панов, 2020. 444 с. URL: <https://www.researchgate.net/>.

2. Борисова О. В. Історія української державності : підручник : у 2 т. Т. 1 : Давні часи. Середньовіччя. Нова доба / О. В. Борисова, А. О. Климов ; МОН України ; Луганськ. нац. аграр. ун-т. Київ : Кондор, 2018. 344 с. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/>.

3. Борисова О. В. Історія української державності : підручник : у 2 т. Т. 2 : 1917 - 2017 рр. / О. В. Борисова, А. О. Климов ; М-во освіти і науки України ; Луганськ. нац. аграр. ун-т. Київ : Кондор, 2018. 463 с. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/>.

4. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.) : навч. пос. для студентів вищ. навч. закладів. Львів : Вид. центр Львівського нац. ун-ту, 2013. 904 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>.

5. Бурдін М., Гавриленко О., Коцан І., Логвиненко І. Історія держави і права України: практикум. Х.: ФОП Бровін, 2017. 444 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1973>.

6. Верстюк В. Союз Пилсудського - Петлюри в історії боротьби за українську державність. *Український історичний журнал*. 2020. № 2. С. 4-21. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/>.

7. Вільховий Ю.В. Історичні віхи української державності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*: офіц. вид. / засн. М-во юстиції України. 2015. № 8. С. 42-46. URL: <http://lib.univd.edu.ua>.

8. Видатні жінки української історії. Біографічні нариси на тлі історичних подій. Кн. 1 : X - XVIII ст. / [Сергій Петрович Сегеда]. Київ : Балтія-Друк, 2020. 264 с. URL: <https://historybooks.com.ua/>.

9. Винницький. М. Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. [пер. з англ. Романа Ключка]. Львів : Вид-во Старого Лева, 2021. 554 с. URL: <https://chtyvo.org.ua/>.

10. Гайдучий П. І. Не забуті реформи в Україні, 1991-2017. Київ : [ТОВ «ДКС-центр»], 2017. 852 с. URL: <http://base.dnsgb.com.ua/>.

11. Гай-Нижник П. Акт злуки УНР та ЗУНР: втілення і крах ідеалу Соборної України. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/>.

12. Гай-Нижник П. IV Універсал Української Центральної Ради – проголошення незалежності УНР. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/>.
13. Дорошко М. Історія України : знакові події та особистості. Київ : ТОВ «ОСНОВА-ПРИНТ ПЛЮС», 2021. 472 с. URL: <https://lib.itc.gov.ua/>.
14. Єрмолаєв В. М. Історія держави і права України : підручник. Харків : Право, 2021. 472 с. URL: <http://catalog.puet.edu.ua/>.
15. Єрмолаєв В. Про форму правління та державний режим Гетьманщини часів Б. Хмельницького (до 365-річниці Національної революції 1648 р.). *Вісник Академії правових наук України*: зб. наук. пр. / засн. Президія Акад. правових наук Укр. 2012. № 4. С. 75-92. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/>.
16. Іванченко Р. П. Історія без міфів : бесіди з історії української державності : навч. посіб. для ВНЗ. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, [2014]. 624 с. URL: <https://www.yakaboo.ua/>.
17. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.; за ред. В.М. Щербатюка. Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. 496 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/>.
18. Історія держави і права України : підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін. ; за ред. В. Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків : Право, 2019. 552 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/>.
19. Історія держави і права України : акад. курс : підруч. / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко ; ЛНУ ім. І. Франка. Київ : Ін Юре, 2015. 808 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/>.
20. Історія держави та права України : навч. посіб. / Г. І. Трофанчук. - 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 568 с. URL: <https://jurkniga.ua/>.
21. Історія держави і права України (1991-2019 роки): навчальний посібник/ за заг. ред. доктора юрид. наук, професора, академіка Національної академії правових наук Бандурки О.М. Харків: Майдан, 2019. 344 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/>.
22. Кондратюк О.В. Державно-правовий статус українців у Російській імперії (XVIII-XIX ст.ст.). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична: зб. наук. праць / засн. Львів. держ. ун-т внутр. справ. 2014. № 2. С. 3-13. URL: <https://scholar.google.com.ua>.
23. Київська Русь: пам'ятки права (X–XIII ст.): тексти, переклади, коментарі. [Текст] : навч. посіб. / Нац. акад. прав. наук України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування ; уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв. Харків : Право, 2020. 224 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/>.
24. Луцький М. Правовий аспект Акта злуки УНР та ЗУНР. *Науково-інформаційний вісник «Право»*. 2014. № 9. URL: <http://iful.at.ua/NIV-9-2014/6.pdf><http://iful.at.ua/NIV-9-2014/6.pdf>.
25. Мельник І. Дві листопадові революції у Львові – 1848 і 1918. URL: <http://zbruc.eu/node/14875>.
26. Офіцинський Р. А. Історія УПА. [худ.-оформ. Є. В. Вдовиченко].

Харків : Орбіта. 2021. 128 с. URL: <https://www.library.cv.ua/>.

27. Петровський М. Н. Історія України в документах і матеріалах. Київська Русь і феодальні князівства XII-XIII століть. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 310 с. URL: <https://www.yakaboo.ua/>.

28. Подволоцький А. Правдива історія Київської Русі: про що мовчать підручники історії . Харків : Аргумент Принт : [Біват], 2014. 351 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>.

29. Ричка В. Київська Русь : влада і спільнота (Біля витоків державності). *Голос України*. 2015. 25 бер. (№ 53). С. 12. URL: <https://lukl.kyiv.ua/>.

30. Семків В. Методологічні аспекти історико-правової доктрини української державності. *Право України*. 2020. № 1. С. 41-51. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/>.

31. Стефанчук Р. Традиція безперервності української державності. *Право України*. 2021. № 9. С. 12-21. URL: <https://pravoua.com.ua/>.

32. Томенко М. Україна: історія конституції : навч. посіб. Київ : Генеза. 2015. 144 с. URL: <http://pli.nlu.edu.ua/>.

33. Чухліб Т. В. Донеччина та Луганщина – козацькі землі України (XVI -XVIII ст.) ; НАН України [та ін.]. [Київ] : [Вид. Олег Філюк], 2017. 117 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>.

34. Шевчук В. О. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI-XVIII ст. : у 2 кн. Кн. 2. Київ : Кліо, 2019. 1120 с. URL: <https://nashformat.ua/>.

35. Шигаль Д. А. Історія держави і права України. [Текст] : посіб. для підгот. до іспиту. Харків : Право, 2018. 252 с. URL: <https://jurkniga.ua/>.

Інформаційні ресурси в інтернеті:

1. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>.

2. Наукова бібліотека Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» URL: <https://library.nlu.edu.ua/>.

3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>.

4. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.

5. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>.

6. Харківська державна наукова бібліотека імені В.Г. Короленка URL: <https://korolenko.kharkov.com/>.